

Temperament

Ty psychologické charakteristiky osobnosti, jenž jsou vrozené (dědičné), můžeme u nich identifikovat biologický základ a týkají se formální (průběhové, dynamické), nikoli obsahové stránky chování a prožívání.

- Kagan: vrozené vzorce chování a biologických funkcí organismu, které se projevují od narození a nabývají různého fenotypického výrazu v závislosti na osobní zkušenosti člověka.
- Cloninger: složky osobnosti, jenž jsou dědičné, vztahují se k emocionalitě, jsou vývojově stabilní a neovlivnitelné socio-kulturním učením.
- Buss: osobnostní rysy, které splňují následující tři podmínky:
 - objevují se během prvního roku života
 - zůstávají hlavními rysy osobnosti i v dospělosti
 - jsou do značné míry dědičné.

Přístupy k definování pojmu

- emocionální charakteristiky osobnosti
- formální aspekty chování jako celku

Vztah pojmů temperament a osobnost:

- Temperament složkou osobnosti (báze)
- Temperament ekvivalentem pojmu osobnost

Teorie temperamentu

Kriteria rozdělení temperamentových teorií

1. Vymezení obsahu pojmu
(emocionalita vs. formální aspekty chování)
2. Struktura temperamentu
(jednodimenzionální vs. vícedimenzionální)
3. Metodologický přístup
(kauzální vs. deskriptivní)
4. Sledovaná populace
(dětská vs. dospělá)

Thomas & Chess: „goodness of fit“

- koncepce "goodness of fit": normální nebo patologický vývoj nezávisí pouze na temperamentových vlastnostech, ale je výsledkem interakce mezi temperamentem, ostatními osobnostními charakteristikami jedince a specifickými rysy prostředí
- temperament = styl chování
- konstrukce teorie - induktivní empirická analýza podrobných deskriptivních dat o chování

Devět temperamentových kategorií:

- úroveň aktivity
- pravidelnost biologických funkcí (cyklus bdění a spánku apod.)
- pozitivní nebo negativní reakce na nové situace, osoby a požadavky okolí
- snadná nebo obtížná adaptabilita na potřebu změny v již zavedených vzorcích chování
- podnětový práh
- kvalita převažující nálady (pozitivní vs. negativní)
- intenzita exprese nálady (bez ohledu na pozitivitu nebo negativitu)
- odklonitelnost pozornosti při trvající činnosti
- délka rozpětí pozornosti a stupeň vytrvalosti při obtížném úkolu.

- tři funkcionálně významné temperamentové typy, resp. konstelace temperamentových kategorií, a to na základě jak klinické, tak faktorové analýzy:
 - snadný temperament
 - obtížný temperament
 - pomalu se rozehřívající temperament ("slow-to-warm-up temperament")

Buss a Plomin: EAS teorie

- temperamentové dimenze ty osobnostní rysy, které splňují následující tři podmínky:
 - objevují se během prvního roku života
 - zůstávají hlavními rysy osobnosti i v dospělosti
 - jsou do značné míry dědičné

- uvedené podmínky splňují tři osobnostní rysy:
 - *emocionalita* = úzkost (distress) doprovázená intenzivní autonomní aktivací (arousal)
 - *aktivita* = spontánní výdej fyzické energie
 - *sociabilita* = preferování pobytu ve společnosti druhých lidí před pobytem o samotě

Mary Rothbart

- temperament = individuální rozdíly v reaktivitě a seberegulaci, které se projevují v oblasti emocí, aktivity a pozornosti:
 - *surgence (pozitivní emocionalita/extraverze)*
 - *negativní emocionalita*
 - více internalizované negativní emoce (strach, únik, smutek)
 - více externalizované negativní emoce (hněv, iritabilita, frustrace)
 - *effortful control*

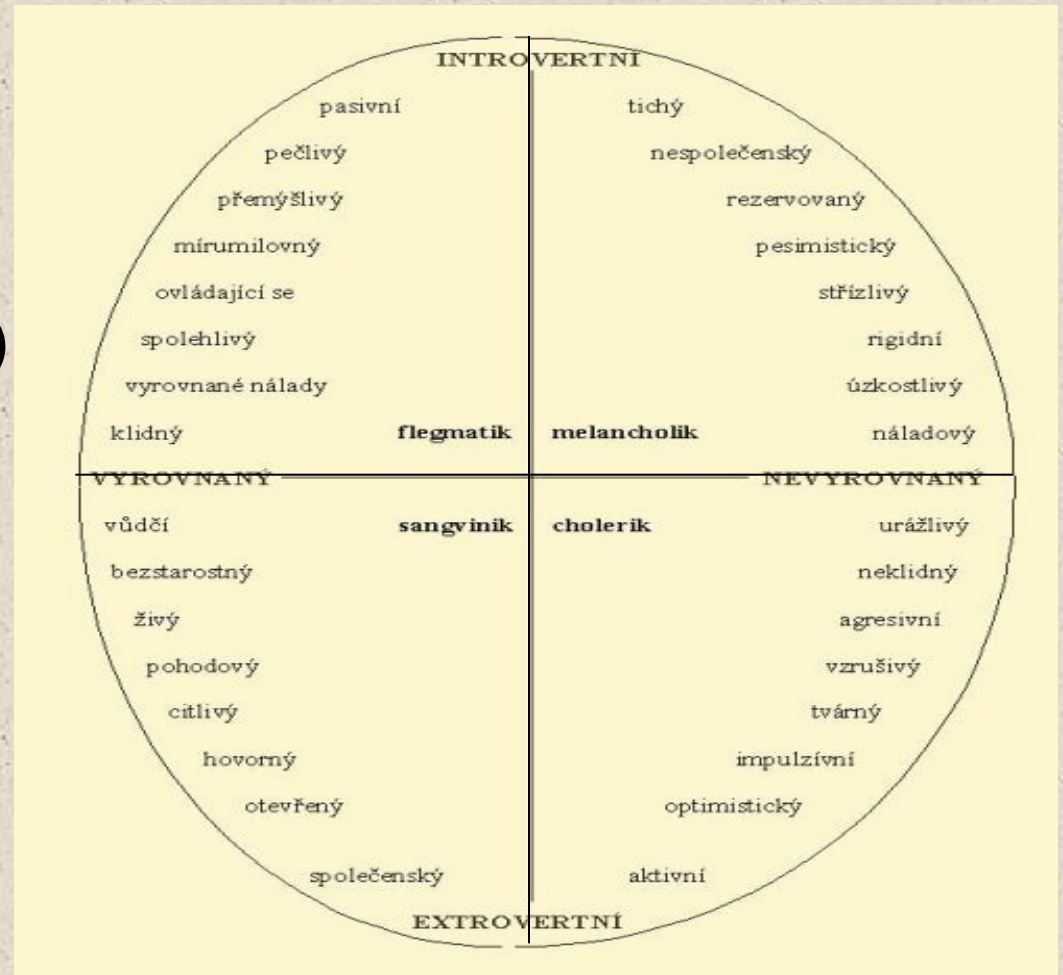
Typologie H.J.Eysencka

Základní dimenze:

Extraverze

Neuroticismus

(emoční stabilita/labilita)

Cloninger: neurobiologický model temperamentu

- temperament představuje ty složky osobnosti, jenž jsou dědičné, týkají se emocionality, jsou vývojově stabilní a neovlivnitelné socio-kulturním učením
- identifikace bazálních predispozic umožňuje
 - predikovat jejich vývoj včetně poruchové stránky osobnosti,
 - lépe rozpoznat jejich projevy na vyšších behaviorálních úrovních
 - jasněji je odlišit od sociálně ukotvených, volných složek osobnosti, které souhrnně označuje jako charakter.

→ Upřesnění definice temperamentu:
automatické asociativní odpovědi na jednoduché podněty, které determinují rozdíly v habituálním chování a emocionálních odpovědích, jako je strach, hněv či hnus.

Temperamentové dimenze

- vyhýbání se poškození
- vyhledávání nového
- závislost na odměně
- perzistence

individuální rozdíly v jednotlivých temperamentových dimenzích jsou spojeny s aktivitou odlišných systémů neurotransmitterů

Temperamentová dimenze	Deskriptory extrémních variant	
	vysoký skór	nízký skór
Vyhýbání se poškození	pesimistický bázlivý plachý unavitelný	optimistický odvážný společenský vitální
Vyhledávání nového	zkoumající impulzivní výstřední dráždivý	opatrný rigidní uměřený stoický
Závislost na odměně	citový otevřený vřelý účastný	kritický odměřený netečný nezávislý
Perzistence	horlivý pevný ctižádnostivý perfekcionista	apatický nestálý vzdávající se pragmatik

Mozkové systémy a související temperamentové dimenze	Hlavní neuromodulátory	Relevantní podnět	Behaviorální odpovědi
Behaviorální aktivace (Vyhledávání nového)	dopamin	novost, neobvyklost PS odměny PS nebo NS redukce monotonie a trestu	explorační činnosti apetitivní přístup aktivní vyhýbání se únik
Behaviorální inhibice (Vyhýbání se poškození)	GABA - kyselina gamaaminomáselná serotonin (dorzální nucleus raphe)	averzivní kondicionování PS trestu, novosti a frustrující nepřítomnosti odměny	formování averzivních PR pasivní vyhýbání se, vyhasínání reakcí
Sociální přilnutí (attachment) (Závislost na odměně)	noradrenalin serotonin (střední nucleus raphe)	podmiňování odměny	formování apetitivních PR
Parciální posílení (Perzistence)	glutamát serotonin (dorzální nucleus raphe)	intermitentní posílení	rezistence k vyhasínání reakcí

Temperamentové dimenze

- vyhýbání se poškození
- vyhledávání nového
- závislost na odměně
- perzistence

Charakterové dimenze

- sebeřízenost (self-directedness)
- kooperativnost
- sebepřesažení (self-transcendence)

Role temperamentu ve formování osobnosti

Proces	Definice	Příklad	Věk, kdy se uplatňuje
Learning p.	T. formuje zkušenost dítěte s klasickým a operantním kondicionováním	Batolata s vysokou úrovní Aktivity mohou nalézat fyzicky vzrušující situace jako pozitivně posilující	0-3 roky
Environmental elicitation	T. formuje odpovědi dospělých a vrstevníků na dítě	Děti s vysokou Pozitivní Emocionalitou mohou evokovat více pozitivní zapojení poskytovatelů péče	0-3 roky
Environmental construal	T. formuje způsoby, jak dítě interpretuje prostředí a své zkušenosti / zážitky	Děti s vysokou Effortful Control mohou interpretovat stresující situace jako příležitosti pro řešení problémů	> 3-6 let
Environmental selection	T. formuje výběr každodenních prostředí	Děti s vysokou Negativní Emocionalitou se mohou vyhýbat ohrožujícím situacím	> 9-12 let

Dětský temperament a dospělá osobnost (Big Five)

- Pozitivní emocionalita / surgence
- Negativní emocionalita
- Effortful control
- Pozitivní emocionalita + negativní emocionalita
- ?? (vyhledávání nového – Cloninger)
- Extraverze
- Neuroticismus
- Svědomitost
- Přívětivost
- Otevřenost